

Zakres podmiotowy ubezpieczeń społecznych a współczesne wyzwania demograficzne i finansowe

dr Sylwia Pieńkowska-Kamieniecka, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

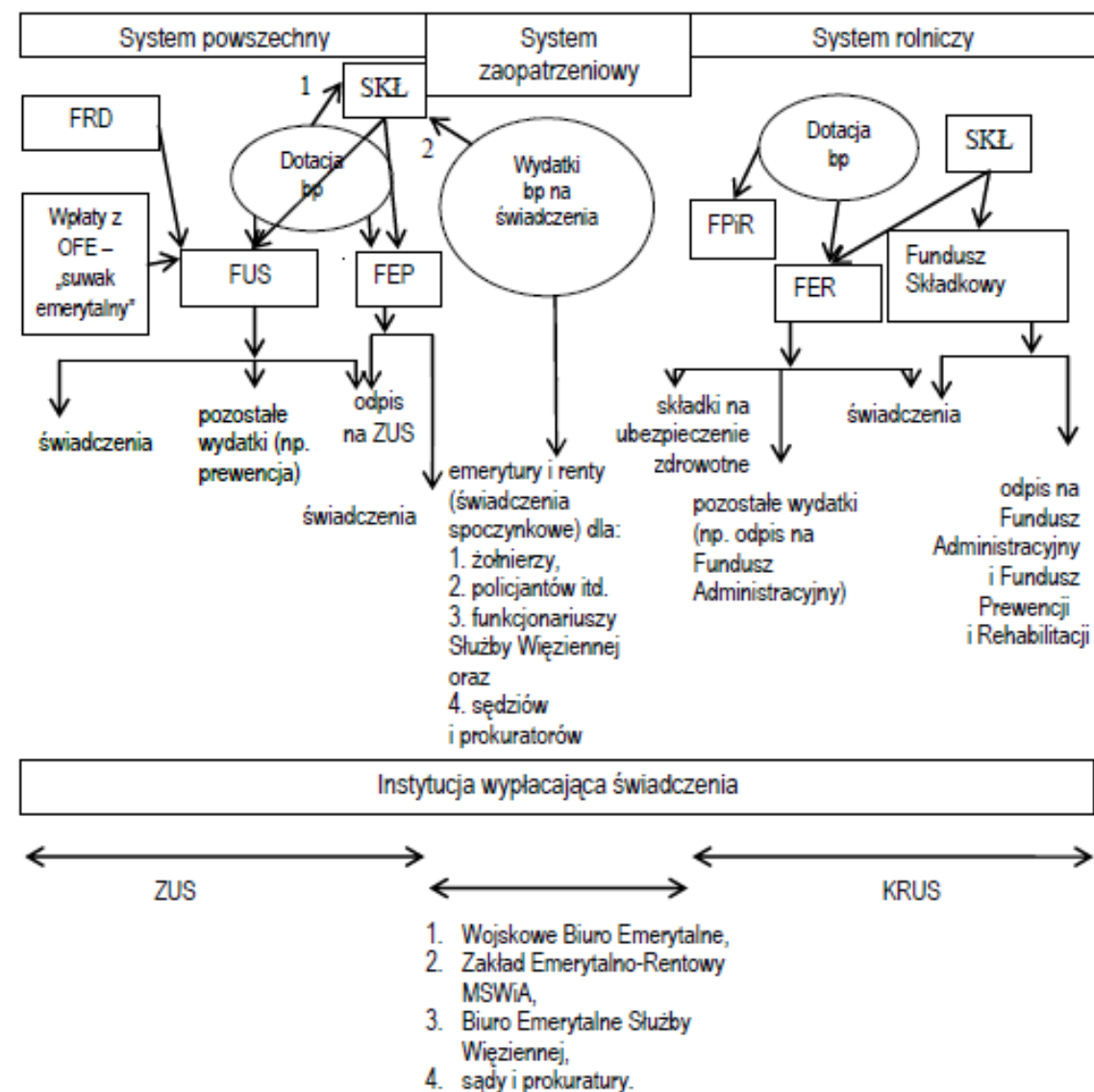
dr hab. Damian Walczak, prof. UMK, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

PSUS, Ryn, 16-17 października 2025 r.

Cel pracy

Przedstawienie zakresu podmiotowego w systemie u(za)bezpieczenia społecznego oraz jego zróżnicowania w aspekcie wyzwań demograficznych i finansowych przed nim stojących.

Schemat: Trójsystem zabezpieczenia społecznego

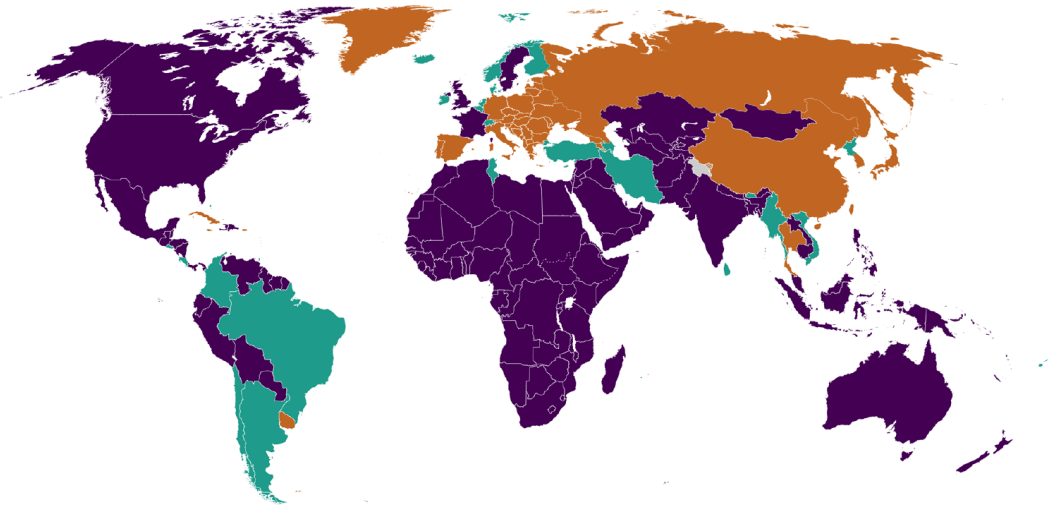
Rysunek 2. Wydatkowanie środków finansowych w „trójsystemie” w zabezpieczeniu na starość

Sytuacja demograficzna

- Wzrost liczby ludności świata w kolejnych dekadach - szczyt 10,3 mld w połowie lat 80-tych XXI w. (8,2 mld w 2024 r.) (ONZ)
- 63 kraje szczyt liczby ludności osiągnęło do 2024 r. (Polska w 2023 r. – 38,8 mln)

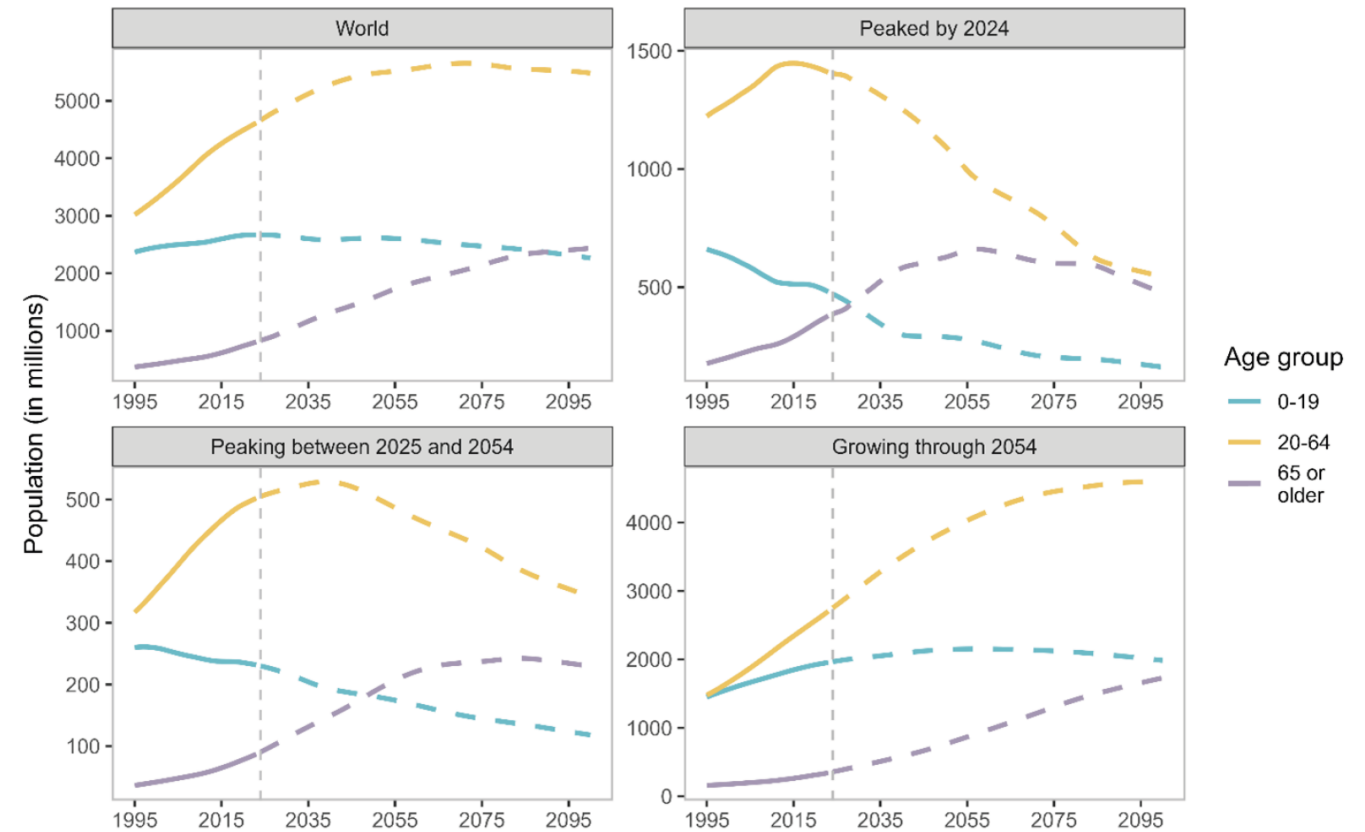
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ONZ.

■ Peaked by 2024
 ■ Peaking between 2025 and 2054
 ■ Growing through 2054
 ■ No data

Figure 1.8

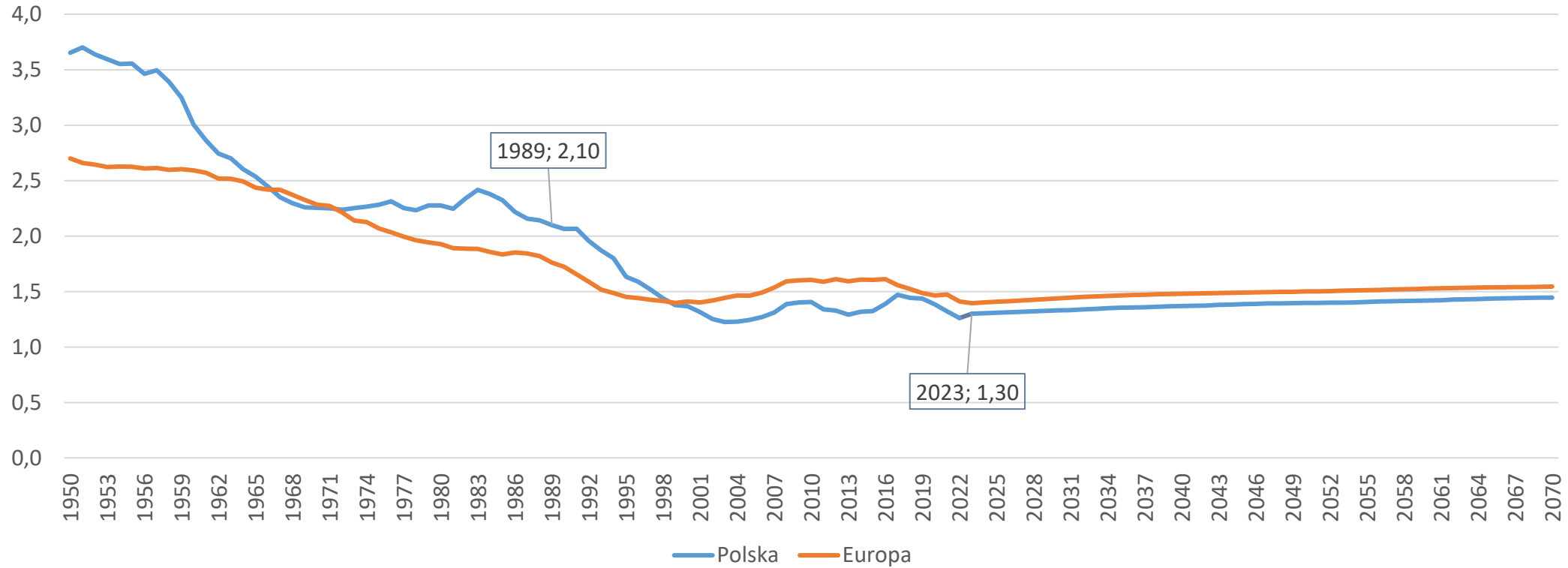
Population by age group, globally and for countries and areas in three groups by timing of the peak, estimates 1995–2023, and projections (medium scenario), 2024–2100

- XIX/XX w. – głębokie zmiany w strukturze wiekowej ludności.
- Wzrost udziału osób starszych w populacji.
- Wydłużanie się średniej długości życia.
- Spadek dzietności kobiet poniżej granicy zastępowalności pokoleń.

Współczynnik dzietności (liczba urodzeń żywych/1 kobieta)

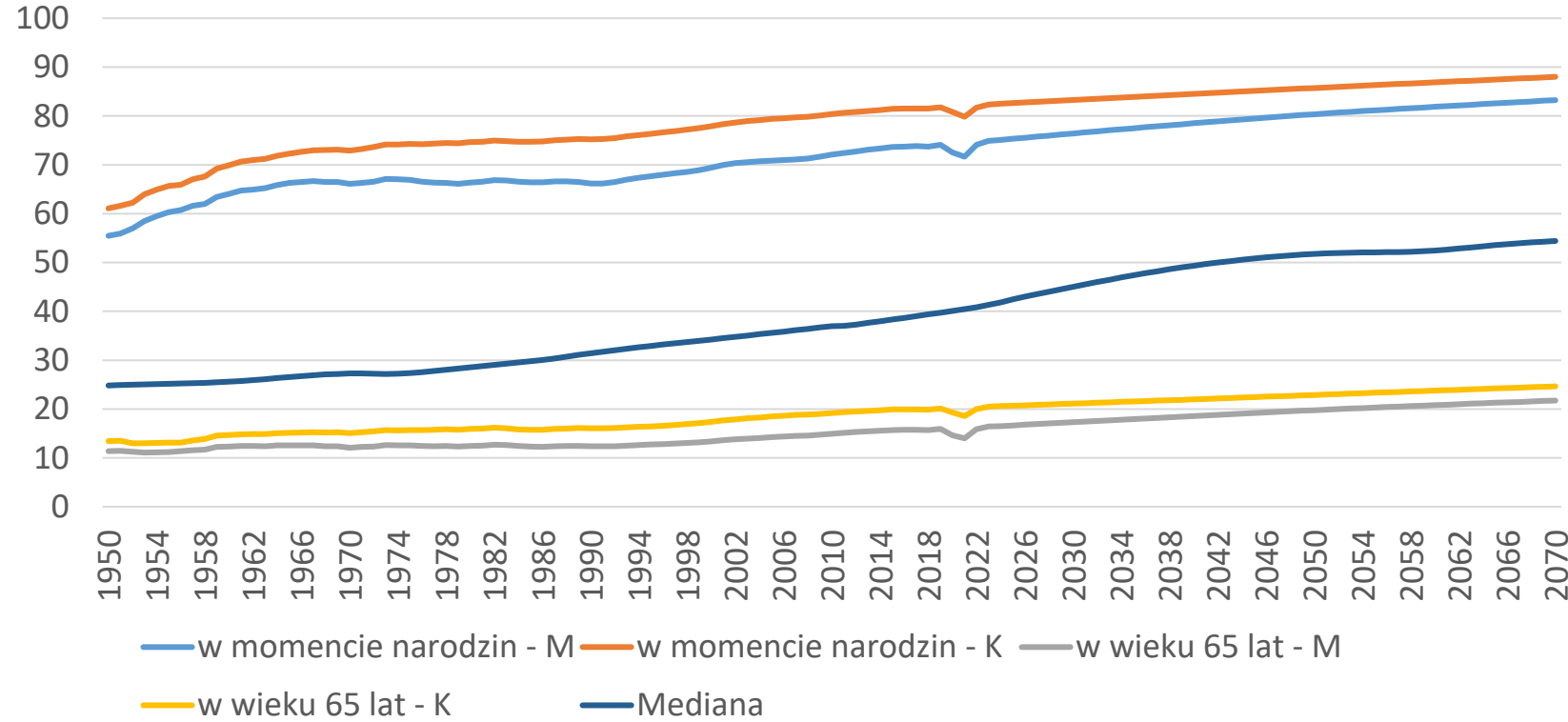
- od 2024 r. prognoza, wariant średni ONZ poprawa

Polska - jeden z 24 krajów świata z „ultra-niskim” wskaźnikiem dzietności (poniżej 1,4)

Oczekiwana średnia dalsza długość życia i mediana wieku (w latach)

– od 2024 r. prognoza, wariant średni ONZ

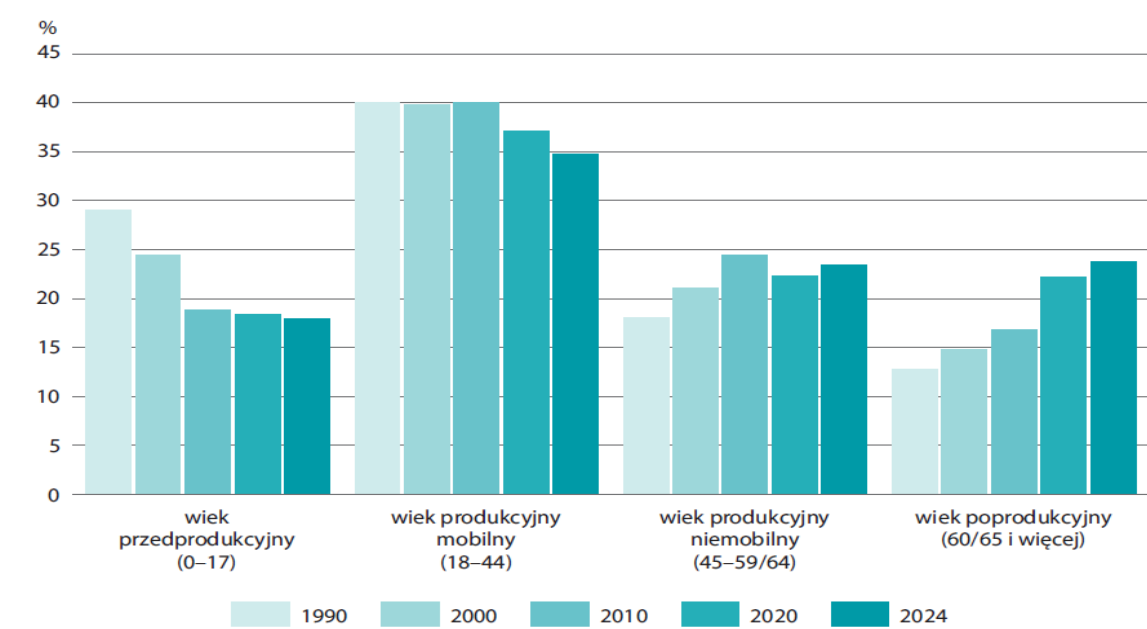
	1950-2070 (zmiana, w latach)
W momencie narodzin – M	27,8
W momencie narodzin –K	26,9
W wieku 65 lat – M	10,4
W wieku 65 lat – K	11,2
Mediana	29,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ONZ.

Ludność^a według grup wieku w wybranych latach

Grupy wieku	1990	2000	2010	2023	2024	1990	2000	2010	2023	2024
	w tysiącach					w %				
Ludność ogółem	38073	38254	38530	37637	37489	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Biologiczne grupy wieku										
0–14 lat	9495	7294	5856	5667	5492	24,9	19,1	15,2	15,1	14,6
15–64 lata	24705	26234	27484	24420	24273	64,9	68,5	71,3	64,9	64,7
65 i więcej lat	3873	4726	5190	7550	7725	10,2	12,4	13,5	20,1	20,6
Ekonomiczne grupy wieku										
przedprodukcyjnym (0–17 lat)	11286	9333	7243	6865	6745	29,6	24,4	18,8	18,2	18,0
produkcyjnym (18–59/64)	21898	23261	24831	21985	21834	57,5	60,8	64,4	58,4	58,2
mobilnym (18–44)	15447	15218	15424	13323	13064	40,6	39,8	40,0	35,4	34,8
niemobilnym (45–59/64)	6452	8043	9407	8662	8770	16,9	21,0	24,4	23,0	23,4
poprodukcyjnym (60/65 lat+)	4889	5660	6456	8786	8910	12,9	14,8	16,8	23,3	23,8

Ludność według ekonomicznych grup wieku w wybranych latach

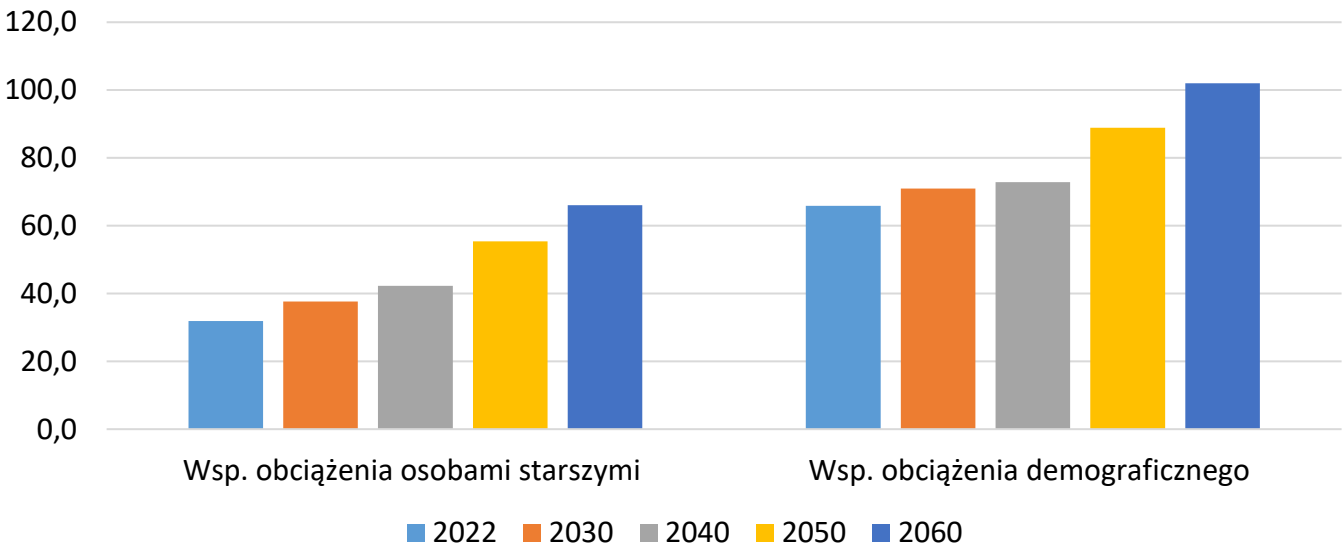
Źródło: Sytuacja demograficzna Polski do 2024 r., GUS, Warszawa, wrzesień 2025, s.39, 41.

Ludność^a w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w wybranych latach

Wyszczególnienie	1990	1995	2000	2010	2020	2024
Ogółem	74	68	64	55	68	72
Przedprodukcyjny (0–17 lat)	52	45	40	29	31	31
Poprodukcyjny (60/65 lat+)	22	23	24	26	37	41

Źródło: Sytuacja demograficzna Polski do 2024 r., GUS, Warszawa, wrzesień 2025, s.42.

Współczynniki obciążeniowe w Polsce (w %)
– prognozy EUROPO2023, Eurostat

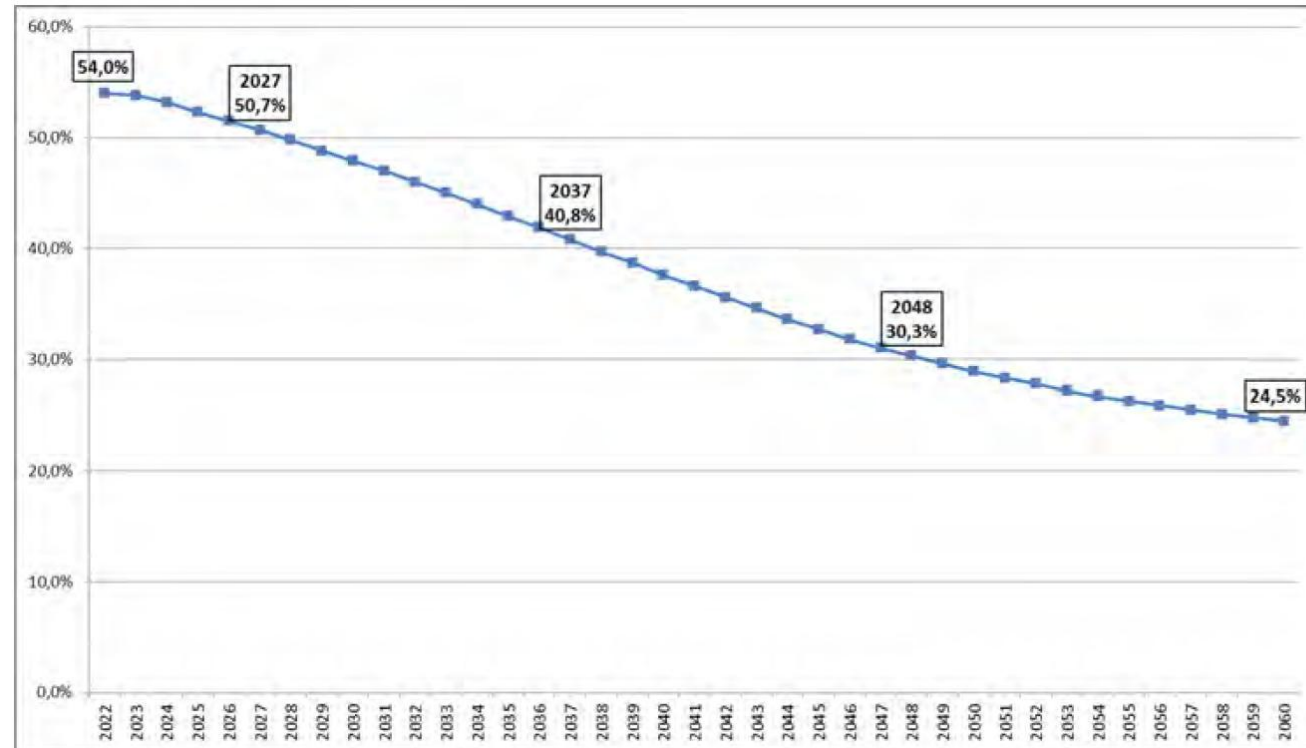

Współczynnik obciążenia osobami starszymi – ludność w wieku 65+ jako % ludności w wieku 20-64 lata

Współczynnik obciążenia demograficznego – ludność w wieku poniżej 20 lat i powyżej 64 lat jako % ludności w wieku 20-64 **lata**

Źródło: opracowanie własne na podstawie 2024 Ageing Report. Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2022-2070), European Economy Institutional Paper 279, April 2024, s. 306.

Prognozowana przeciętna miesięczna wysokość emerytury z FUS (łącznie z dodatkami pielęgnacyjnymi) wyrażona w % przeciętnego wynagrodzenia pomniejszonego o obowiązkowe składki na ubezpieczenie społeczne

Źródło: H. Zalewska, *Czynniki wpływające na wysokość emerytury*, (w:) *Zmiany demograficzne a rynek pracy i ubezpieczenia społeczne*, red. G. Uścińska, Z. Wiśniewski, Rządowa Rada Ludnościowa, Materiały z III Kongresu Demograficznego. Część 4, Warszawa 2022, s. 130.

- Ustawa z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1121)

Art. 18e. 1. Emerytura dla funkcjonariusza wynosi 60 % podstawy jej wymiaru za 25 lat służby i wzrasta o 3 % za każdy dalszy rok tej służby.

Wiek emerytalny oraz świadczenia emerytalne (2023 r.) w systemie emerytalnym

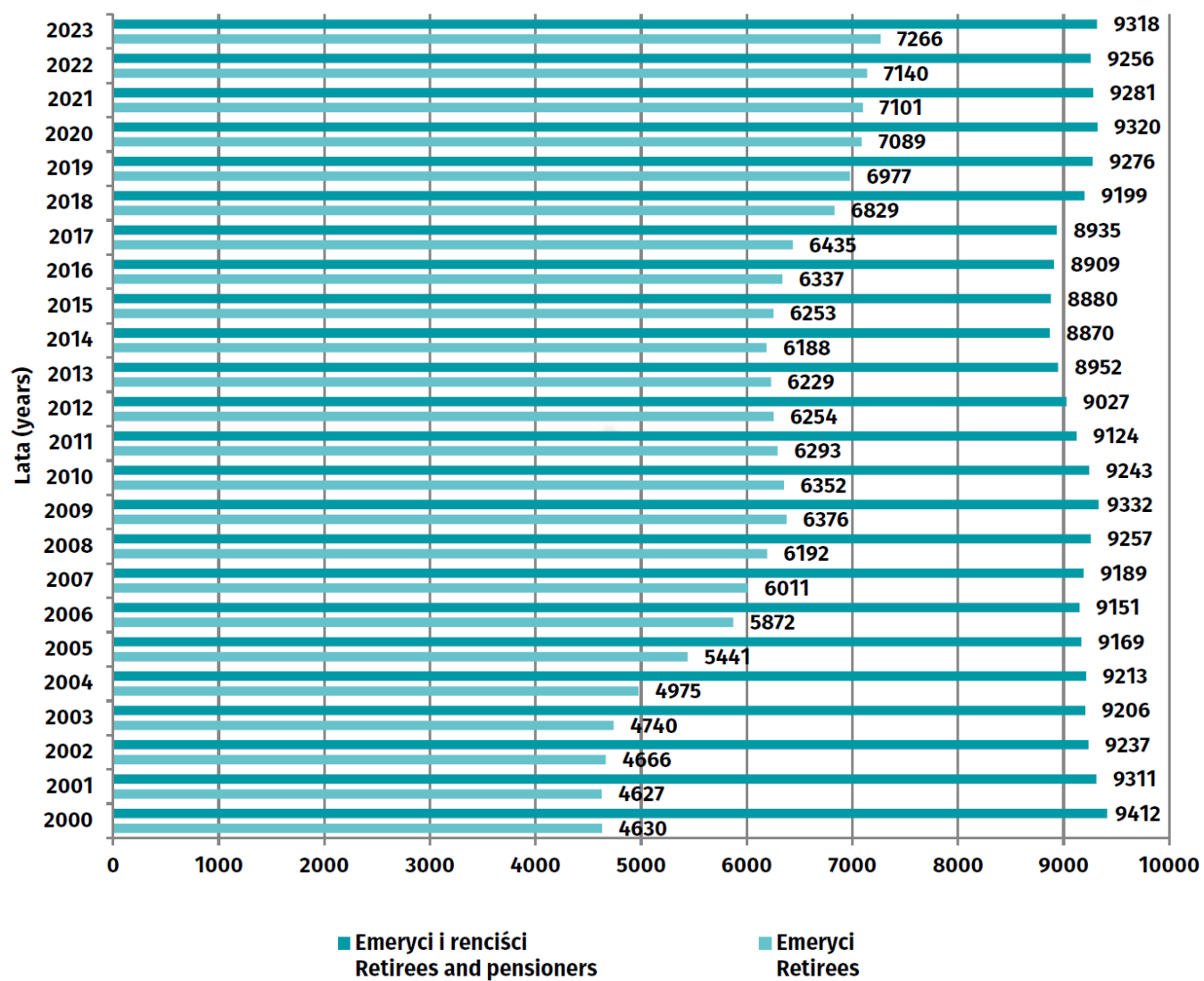
Podsystem Parametr	System powszechny			System zaopatrzeniowy	System rolniczy
	Ogólny	Emerytury górnicze	Wcześniejsze emerytury nauczycielskie (obowiązujące od 2024 r.)		
Minimalny wiek emerytalny	60/65 lat	55 lat (w przypadku odpowiednio długiego stażu pracy w kopalni wiek emerytalny wynosi 50 lat lub mniej)	- bez wymogu wieku emerytalnego (wymagany staż pracy)	- bez wymagań, tożsamy dla obu płci (MON, MS, MSWiA) - 60/65 lat – sędziowie i prokuratorzy (lub bez wymagań wieku)	60/65 lat
Przeciętne miesięczne świadczenie emerytalne (spoczynkowe) brutto w 2023 r.	3 270,23zł	6 276,81 zł	b.d.	- MON – 4 898,99 zł, - MS – 5 252,61 zł, - MSWiA – 4 988,74 zł, - sędziowie i prokuratorzy – 15 000 zł*	1 847,27 zł

*Obliczenia własne na podstawie minimalnego wynagrodzenia sędziego i prokuratora oraz sposobu wyliczania świadczenia spoczynkowego dla sędziów i prokuratorów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Emerytury i renty w 2023 r.*, GUS, Warszawa 2024, s. 64.

Wykres 2. Liczba emerytów i rencistów w Polsce (w tys. osób)

Chart 2. Number of retirees and pensioners in Poland (in thousand of persons)

Przeciętna miesięczna liczba emerytów i rencistów według instytucji wypłacających (w tys.)

	2005	2010	2015	2020	2023
ZUS	7 184,2	7 491,4	7 273,8	7 835,3	7 930,0
MON	153,3	160,5	164,9	158,8	157,5
MSWiA	162,5	188,5	205,8	208,5	218,1
MS	24,0	28,4	32,0	34,1	36,7
KRUS	1 644,6	1 374,7	1 203,2	1 083,4	975,9

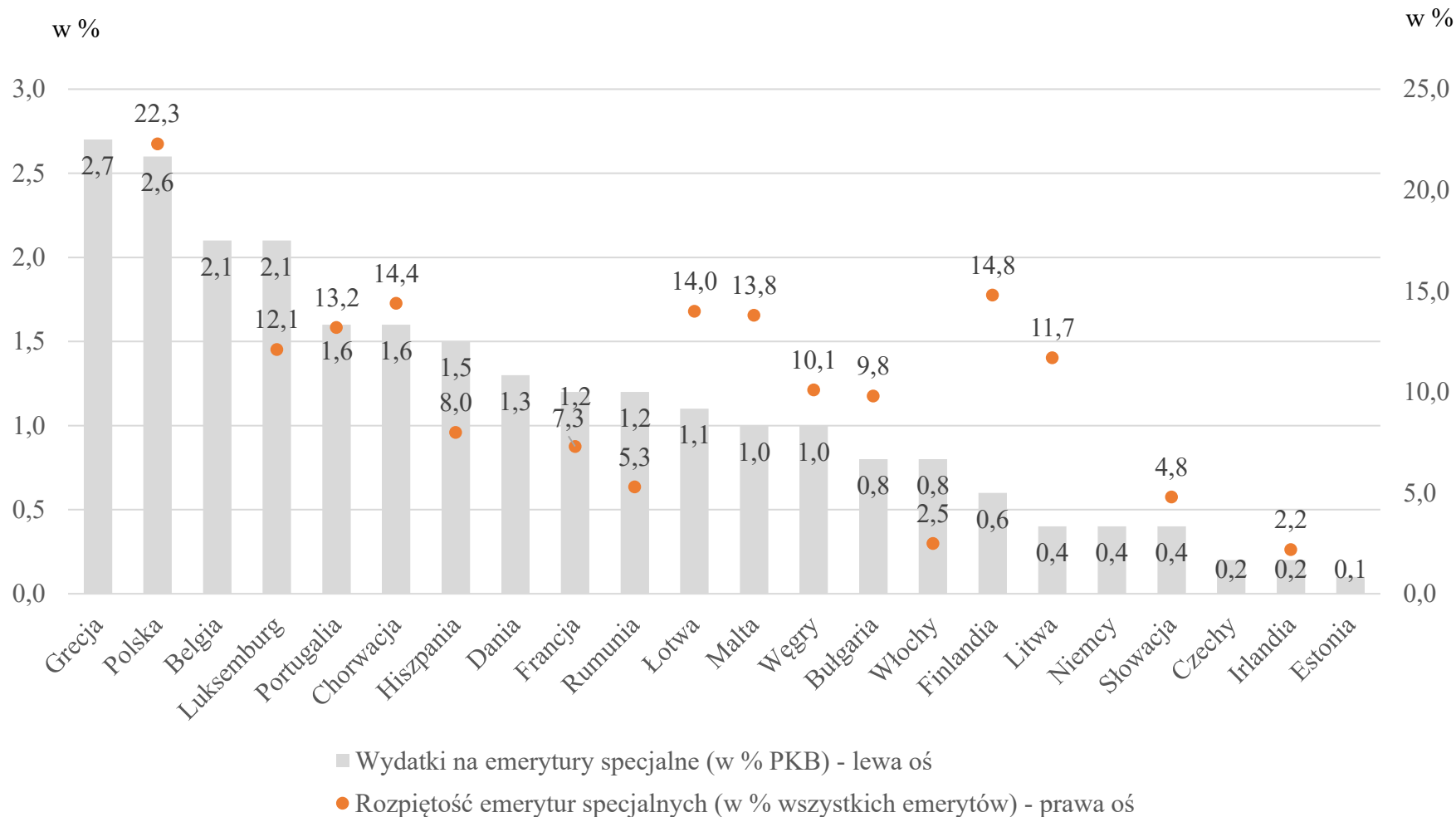
Emerytury i renty brutto według instytucji wypłacających (w mln zł)

	2005	2015	2023	2005-2023 (dynamika w %)
ZUS	97 179,9	14 962	311 195,7	+220,2
MON	4 006,1	6 389,8	9 258,3	+131,1
MSWiA	3 919,2	8 157,3	14 035,3	+258,1
MS	598,6	1 316,8	2 313,7	+286,5
KRUS	14 962	17 031	21 633	+44,6

Dotacje do trójsystemu (150 mld zł) (2024):

- dotacja dla FUS (Fundusz Ubezpieczeń Społecznych – ZUS) – 64 mld zł;
- dodatkowe roczne świadczenia pieniężne dla emerytów i rencistów – 25 mld zł;
- dotacja dla Funduszu Emerytur Pomostowych – 2 mld zł;
- świadczenia pieniężne z zaopatrzenia emerytalnego (MSWIA - emerytury policja, straż pożarna, itd.) – 18 mld zł;
- świadczenia w ramach zaopatrzenia emerytalnego (MON- świadczenia emerytalno-rentowe żołnierzy) – 11 mld zł,
- świadczenia pieniężne z zaopatrzenia emerytalnego (MS – Służba więzienna) – 3 mld zł
- dotacja z budżetu państwa do FER (Fundusz Emerytalno-Rentowy – KRUS) – 25 mld zł;
- dotacja podmiotowa z budżetu państwa do NFZ – 14,8 mld zł

Zakres podmiotowy i finansowy emerytur specjalnych w wybranych krajach Unii Europejskiej

Wyzwania

- Zwiększanie zakresu podmiotowego, aby zwiększać przychody (studenci, oskładkowanie umów cywilnoprawnych, pomocnik rolnika).
- Umowy B2B.
- System zaopatrzeniowy.
- Podatek dochodowy w rolnictwie i składki uzależnione od dochodu, likwidacja kategorii domownika dla nowych osób.

PODSUMOWANIE

1. Zakres podmiotowy ubezpieczeń społecznych jest szeroki, obejmuje większość obywateli (ale nie wszystkich osiągających dochody), a wyzwaniem jest demografia.
2. Starzenie się ludności jest jednym z głównych wyzwań finansowych państwa.
3. Mniejsza liczba osób w wieku produkcyjnym wpływa na mniejsze wpływy ze składek.
4. Większa liczba emerytów skutkuje większymi wydatkami na zabezpieczenie emerytalne (ZUS, KRUS, budżet państwa).
5. Spadek relacji emerytury do płacy (spadek stopy zastąpienia), ale nie w systemie zaopatrzeniowym (w KRUS-ie brak jakiegokolwiek relacji).
6. Poszerzanie zakresu podmiotowego systemu ubezpieczeń społecznych i reorganizacja systemu zabezpieczenia społecznego – nowa ustawa scaleniowa.

Dziękujemy